

Libris .RO

Pe oameni și cărți

POLIROM

JOSÉ

SARAMAGO

MEMORIALUL
MÎNĂSTIRII

JOSÉ SARAMAGO

MEMORIALUL MÎNĂȘTIRII

Traducere din limba portugheză și note
de Mioara Caragea

Dom João, al cincilea cu acest nume în tabela regală, se va duce astă-seară în dormitorul soției sale, Dona Maria Ana Josefa, care a venit din Austria de mai bine de doi ani pentru a dăruia infanți coroanei portugheze, dar pînă astăzi încă nu a căzut grea. Se șoptește deja la curte, în afara și înăuntrul palatului, că regina este probabil stearpă, insinuare ferită cu grijă de urechi și de guri delatoare, și pe care doar cei apropiați îndrăznesc să și-o împărtășească. Că vina ar fi a regelui, nici gînd, mai întîi fiindcă sterilitatea nu este o meteahnă a bărbaților, ci a femeilor, de aceea sînt ele repudiate de atîtea ori, și apoi, ca probă materială, dacă ar mai fi nevoie de vreuna, fiindcă abundă în regat bastarzii de sămînță domnească, ba chiar și acum alaiul lor se mai perindă prin oraș. Pe urmă, cine se istovește implorînd cerul să-i dea un fecior nu este regele, ci regina, și aceasta tot din două motive. În primul rînd, pentru că un rege, și cu atît mai mult unul al Portugaliei, nu cere niciodată ceea ce stă doar în puterea lui să dea, iar în al doilea, pentru că, fiind receptacul prin natura ei, femeii îi este dat în mod firesc să fie rugătoare, atît în slujbe organizate, cît și în acatiste ocazionale. Însă nici stăruința regelui, care, cu excepția vreunei opreliști canonice sau a unui impediment fiziologic, își îndeplinește viguros datoria domnească și conjugală de două ori pe săptămîină, nici răbdarea și umilința reginei care, pe lîngă rugăciuni, se condamnă la o imobilitate totală după ce soțul se retrage din pat și de deasupra ei, ca să nu se tulbure înțelegerea zămislitoare

a lichidelor comune, sărăcăcioase ale ei, din lipsă de stimul și de timp și de preacreștină retenție morală, îmbelșugate ale suveranului, așa cum este de așteptat din partea unui bărbat care nu a împlinit încă douăzeci și doi de ani, nimic din toate acestea nu a făcut pînă astăzi să se rotunjească pîntecele Dinei Maria Ana. Dar Dumnezeu e mare.

Aproape la fel de mare ca Dumnezeu este bazilica Sfîntul Petru din Roma, pe care regele o înalță acum. Este o construcție fără fundații sau temelii, sprijinită pe o tăblie de masă, care nu ar avea nevoie să fie chiar atît de solidă pentru povara pe care o suportă, o miniatură de bazilică desfăcută în bucățele care se îmbină după vechiul sistem de moș și babă și care, cu o mîină reverențioasă, sînt culese de către cei patru șambelani. Sipetul de unde sînt scoase miroase a tămîie, iar catifelele stacojii care le învelesc pe fiecare în parte, ca să nu se roadă chipul statuii de muchia pilastrului, lucesc puternic în lumina torțelor groase. Lucrările sînt avansate. Toți pereții sînt deja zdravăn prinși în balamale, semețe stau coloanele sub cornișa străbătută de inscripții în latină care explică numele și titlul lui Paul al V-lea Borghese, și pe care regele de mult timp a încetat să le mai citească, cu toate că întotdeauna ochii lui se opresc cu desfătare asupra numărului cardinal al respectivului papă, din pricina identității cu al său propriu. Căci mare cusur ar fi modestia la un rege. Introduce în găurile potrivite ale arhitravei figurile profeților și ale sfinților și, pentru fiecare, șambelanul face cîte o plecăciune, dă la o parte cutele prețioase ale catifelei, iată o statuie oferită în podul palmei, un profet căzut pe burtă, un sfînt cu picioarele în sus, dar nimeni nu ia în seamă aceste involuntare necuviințe, cu atît mai mult cu cît pe dată regele reconstituie ordinea și solemnitatea ce se cuvin lucrurilor sacre, îndreptînd și punînd la locul lor ființele vigilente. Din vîrfurile cornișei, nu Piața Sfîntul Petru o văd ele, ci pe regele Portugaliei și pe cei patru șambelani. Văd podeaua tribunei, perdelele dinspre capela regală, iar mîine, la ceasul primei slujbe,

dacă între timp nu se întorc în catifele și în sipet, or să-l vadă pe rege urmărind cu evlavie sfînta jertfă, împreună cu suita sa, din care vor lipsi nobilii care sînt acum prezenți, pentru că se sfîrșește săptămîna, și altora le vine rîndul la serviciu. Sub tribuna în care ne aflăm, mai este una, și ea înconjurată de perdele, dar fără nici o construcție de ridicat, barem o capelă sau un schit, de unde regina asistă cu discreție la slujbă, nici măcar sfințenia locului nu a fost prielnică gravidității. Acum mai trebuie doar să pună cupola lui Michelangelo, acea minunăție de piatră, aici în simulacru, care, din pricina excesivelor sale dimensiuni, este ținută într-un sipet aparte, și, fiind aceasta punctul culminant al construcției, i se acordă o pompă diferită, cu toții dau o mîna de ajutor regelui și, cu un zgomot răsunător, se îmbucă moșii și babele în orificiile reciproce, iar opera e gata. Dacă puternicul sunet care a bubuit în toată capela a ajuns cumva prin săli și nesfîrșite coridoare pînă în camera sau dormitorul unde regina așteaptă, să afle așadar că soțul ei sosește.

Să mai aștepte însă. Deocamdată regele se pregătește să meargă la culcare. L-au dezbrăcat șambelanii, l-au îmbrăcat în veșmintele adecvate funcției și stilului, trecîndu-le ceremonios din mîna în mîna ca pe niște moaște de sfinte care au răposat fecioare, iar asta se petrece în fața altor slujitori și paji, acesta care deschide sertarul, acela care trage perdeaua, unul care înalță flacăra candeliei, altul care îi moderează strălucirea, doi care nu se mișcă, doi care îi imită pe aceștia, alți cîțiva care nu se știe ce fac, nici ce treabă au pe acolo. În sfîrșit, dîndu-și cu toții atîta osteneală, regele e gata, unul dintre nobili rectifică o cută finală, altul potrivește gulerul brodat, peste un minut Dom João al V-lea își va îndrepta pașii către dormitorul reginei. Urciorul își așteaptă izvorul.

Dar iată că intră acum Dom Nuno da Cunha, care e episcopul inchizitor, și aduce cu sine pe un franciscan bătrîn. De cînd au pășit în sală și pînă ajung să spună cu ce treburi au venit, mai au de făcut plecăciuni complicate, arabescuri

ale apropierii, pauze și dări înapoi, care sînt formulele de acces în prezența regelui, și pe toate va trebui să le socotim ca încheiate și explicate, avînd în vedere graba episcopului și tremurul inspirat al călugărului. Se trag deoparte Dom João al V-lea și inchizitorul, iar acesta zice, Cel de acolo este părintele António de S. José, căruia, vorbindu-i eu despre tristețea Maiestății Voastre fiindcă nu-i dăruie feciori regina, stăpîna noastră, i-am cerut să se roage Domnului să dea urmași Maiestății Voastre, iar el mi-a răspuns că Maiestatea Voastră va avea feciori dacă dorește, și atunci l-am întrebat ce vrea el să spună cu vorbe atît de obscure, știut fiind că Maiestatea Voastră dorește să aibă feciori, iar el mi-a răspuns cu vorbe în sfîrșit foarte deslușite că, dacă Maiestatea Voastră va făgădui să înalțe o mînăstire în Mafra, Dumnezeu îi va dărui urmași, și, declarînd acestea, tăcu Dom Nuno și făcu un semn călugărului.

Întrebă regele, E adevărat ce mi-a spus eminența sa că voi avea feciori dacă făgăduiesc să înalț o mînăstire în Mafra, iar călugărul răspunse, Adevărat e, doamne, însă numai dacă mînăstirea va fi franciscană, iar regele replică, De unde știi, iar părintele António spuse, Știu, nu știu cum se face că știu, eu sînt doar gura prin care grăiește adevărul, credința va da răspunsul, să construiască Maiestatea Voastră mînăstirea și va avea curînd urmași, nu o va construi, și Dumnezeu va hotărî. Cu un gest, regele porunci părintelui să se retragă, apoi îl întrebă pe Dom Nuno da Cunha, E virtuos acest călugăr, iar episcopul răspunse, Nu e altul mai virtuos în ordinul lui. Atunci Dom João, al cincilea cu acest nume, asigurat astfel de valoarea promisiunii, ridică glasul pentru ca foarte limpede să îl audă cei de față și să o știe mîine orașul și întregul regat, Făgăduiesc, pe cuvîntul meu de rege, că voi porunci să fie construită o mînăstire de franciscani în Mafra, dacă regina îmi va da un fiu în răstimp de un an începînd de astăzi, și toți spuseră, Dumnezeu să audă pe Maiestatea Voastră, dar nimeni nu știa cine avea să

fie pus la încercare, același Dumnezeu, virtutea părintelui António, bărbăția regelui sau, în sfîrșit, fertilitatea anevoioasă a reginei.

Dona Maria Ana stă de vorbă cu prima doamnă de onoare portugheză, marchiza de Unhão. Au vorbit despre rugăciunile zilei, despre vizita făcută la mînăstirea carmelitelor desculțe de la Conceição dos Cardais și despre slujba de nouă zile pentru Sfîntul Francisco Xavier, care va începe mîine la S. Roque, e un taifas de regină și marchiză, însuflețit și înlăcrimat în același timp cînd pronunță nume de sfinți, îndurerat dacă vine vorba de martiraje și sacrificii personale ale unor maici sau monahi, chiar dacă acestea nu depășesc simpla mortificare a postului sau ascunsa caznă a ciliciului. Dar regele s-a anunțat deja și vine plin de înflăcărare, stimulat de conjuncția mistică între datoria carnală și legămîntul făcut lui Dumnezeu prin intermediul și grație bunelor oficii ale părintelui António de S. José. Împreună cu regele au intrat doi șambelani care l-au ușurat de straietele de prisos, la fel procedează marchiza cu regina, ca de la femeie la femeie, ajutată de o altă doamnă, o contesă, și de încă una, nu mai puțin distinsă, venită din Austria, dormitorul e acum ticsit, maiestățile își fac plecăciuni una alteia, ceremonialul nu se mai termină, în sfîrșit, se retrag șambelanii pe o ușă, doamnele pe alta, și rămîn în anticamere ca să se isprăvească fapta și regele să se întoarcă însoțit în apartamentul lui, care a fost al reginei mamă, pe vremea tatălui său, iar doamnele să vină să o instaleze comod pe Dona Maria Ana sub plapuma de fulgi, adusă și ea tot din Austria, și fără de care nu poate dormi nici iarna, nici vara. Din pricina acestei plăpumi înăbușitoare, chiar și în februarie cel friguros, Dom João al V-lea nu stă întreaga noapte cu regina, așa cum se întîmpla la început, cînd noutatea era mai mare decît neplăcerea, căci nu e puțin lucru să te simți scaldat în sudori proprii și străine alături de o regină înfofolită pînă peste cap, mustind de mirosuri și secreții. Dona Maria Ana, care nu a venit dintr-o țară caldă, nu

suportă clima de aici. Se învelește toată în uriașa și groasă plapumă rămânând așa, ghemuită ca o cîrțiță care a întîlnit o piatră în calea ei și caută să se hotărască pe unde să-și sape mai departe galeria.

Regina și regele poartă cămăși lungi ale căror poale se tîrăsc pe podea, cea a regelui doar cu tivul brodat, a reginei cu aproape o jumătate de palmă mai mult, ca nici măcar vârful piciorului să nu se vadă, degetul mare sau celelalte, dintre impudorile cunoscute aceasta este poate cea mai îndrăzneță. Dom João al V-lea o conduce spre pat pe Dona Maria Ana, o duce de mîină precum la dans cavalerul doamna, iar înainte de a urca treptele, fiecare pe partea sa, îngenunchează și spun rugăciunile necesare de prevedere, ca să dea rod această nouă încercare și, la acest punct, are Dom João al V-lea temeuri îndoite de speranță, credință în Dumnezeu și-n propria-i vigoare, de aceea își dublează evlavia cu care îi cere Domnului urmași. Cît despre Dona Maria Ana, se poate crede că imploră aceleași favoruri, dacă nu are cumva motive personale să n-o facă, și care sînt secrete de confesional.

S-au culcat. Acesta este patul care a venit din Olanda cînd regina a venit din Austria, o comandă specială a regelui, patul, și care l-a costat șaptezeci și cinci de mii de cruzados, căci nu se află în Portugalia meșteri atît de pricepuți, și, chiar de s-ar afla, ar cîștiga, fără îndoială, mai puțin. Un ochi neprevenit n-ar avea cum să știe dacă e din lemn magnifica mobilă, așa acoperită cu stofe prețioase, țesute și brodate cu ghirlande de aur în relief, fără a mai pomeni de baldachinul care ar putea servi foarte bine să-l acopere pe papă. Cînd patul a fost așezat și montat, nu avea încă ploșnițe, atît era de nou, însă, cu folosirea, căldura trupurilor, migrațiile din interiorul palatului sau din oraș înspre palat, de unde vin gîngăniile astea nu se știe, și fiind atît de bogat ca material și podoabe, cine s-ar putea apropia de el cu o cîrpă aprinsă ca să ardă roiul, acum nu mai există alt leac, deși nu e mare lucru, decît să se plătească cincizeci de reali pe an

Sfîntului Aleixo, să vedem dacă o scapă pe regină și pe noi toți de pacoste și mîncărimi. În nopțile cînd vine regele, ploșnițele încep să muște mai tîrziu din pricina agitației așternuturilor, sînt gîngăni căroră le place tihna și omul adormit. Dincolo, în patul regelui, stau altele în așteptarea porției lor de sînge, care nu li se pare nici mai bun, nici mai rău decît al restului orașului, albastru sau natural.

Dona Maria Ana îi întinde regelui mînuța umedă și rece care, chiar dacă s-a încălzit sub plapumă, se răcește imediat în aerul înghețat din cameră, iar regele, care și-a îndeplinit deja datoria și își pune toată nădejdea în convingerea și în efortul creator cu care și-a îndeplinit-o, i-o sărută așa cum merită o regină și viitoare mamă, dacă nu și-o fi dat prea mult cu presupusul părintele António de S. José. Dona Maria Ana trage de șnurul clopoțelului, dintr-o parte intră șambelanii regelui, din cealaltă doamnele, plutesc mirosuri felurite în atmosfera grea, pe unul îl identifică cu ușurință, căci fără ceea ce miroase astfel nu sînt cu puțință miracole precum cel ce se așteaptă de această dată, fiindcă cealaltă, atît de des pomenită, imaterială fecundare, s-a întîmplat odată fără asemănare, doar ca să se știe că Dumnezeu, cînd vrea, nu are nevoie de bărbați, cu toate că nu se poate dispensa de femei.

Deși cu stăruință liniștită de duhovnic, Dona Maria Ana are, în aceste împrejurări, mari frămîntări sufletești. S-au retras regele și șambelanii, s-au culcat doamnele care o slujesc și îi veghează somnul, și totuși regina încă mai chibzuește că ar fi obligația ei să se ridice din pat pentru ultimele rugăciuni, dar trebuind să țină oul după povața doctorilor, se mulțumește să le murmure la nesfirșit, preferînd mătăniile din ce în ce mai încet, pînă cînd adoarme în mijlocul unei Ave-Maria plină de grație, cel puțin pentru aceea totul a fost așa de ușor, binecuvîntat fie rodul pîntecelui tău, dar se gîndește la propriu-i pîntece neliniștit, un fecior cel puțin, Doamne, cel puțin un fecior. Niciînd nu a mărturisit involuntarul său orgoliu, involuntar fiind și depărtat, astfel că ar jura cu siguranță, dacă la judecată

ar fi chemată, că întotdeauna s-a adresat numai Fecioarei și pîntecelui ei zămislitor. Sînt meandre ale inconștientului regal ca și alte visuri pe care le are Dona Maria Ana cînd regele vine în dormitorul ei, încearcă să le explice dacă poți, se vede traversînd Terreiro do Paço înspre abatoare, ridicîndu-și fustele în față și bălăcindu-se într-un noroi lipicios care miroase a ce miros bărbații cînd se ușurează, în timp ce infantele Dom Francisco, cumnatul ei, al cărui dormitor îl ocupă acum, ceva din duhul lui o mai fi bîntuind pe aici, dansează în jurul ei, cocoțat pe picioroange, ca o barză neagră. Nici despre acest vis nu a suflat o vorbă duhovnicului, și ce vorbe ar fi putut el să-i spună în schimb, fiind, pe bună dreptate, un caz omis în manualul desăvîrșitei confesiuni. S-o lăsăm deci în pace pe Dona Maria Ana, adormită, invizibilă sub muntele de fulgi, în vreme ce ploșnițele încep să iasă din crăpăturile lemnului, dintre cutele așternutului, dîndu-și drumul de pe înaltul baldachin, ca să scurteze călătoria.

Și Dom João al V-lea va visa în această noapte. Va vedea cum se ridică din sexul său un arbore al lui Ieseu, cu frunziș bogat, pe ale cărui crengi stau toți ascendenții lui Cristos, iar în vîrf Cristos însuși, moștenitorul tuturor împărățiilor, apoi arborele se va risipi, iar în locul lui se va înălța puternică, cu înalte coloane, clopotnițe, cupole și donjoane, o mînaștere de franciscani, așa cum se poate recunoaște după rasa părintelui António de S. José, care deschide larg porțile bisericii. E lucru neobișnuit la regi asemenea temperament, din aceștia însă Portugalia a avut întotdeauna destui.

ȘI MIRACOLE ARE DESTULE. E devreme încă să vorbim despre acesta care se pregătește, de fapt miracol și nu prea, ci mai curînd un simplu hatîr dumnezeiesc, pogorîre a ochiului milostiv și prielnic asupra pîntecelui îndărătnic, ceea ce vrea să însemne că infantele se va naște la ceasul potrivit, totuși a venit timpul să pomenim

miracole adevărate și dovedite care, stîrnite de același învăpăiat rug franciscan, prevestesc numai de bine pentru făgăduiala regelui.

Să luăm bunăoară faimosul caz al morții părintelui Miguel da Anunciacão, provincial ales al ordinului al treilea al Sfîntului Francisc, a cărui alegere, s-o amintim în treacăt, dar nu întîmplător, a fost înfăptuită în ciuda înverșunatei împotriviri, din pricina unor invidii obscure, a parohului de la Santa Maria Madalena, care cu atîta îndîrjire a luptat, încît la moartea părintelui Miguel se mai audiau încă plîngeri, și nu se știe cînd vor fi judecate o dată pentru totdeauna, dacă n-or fi cumva fără sfîrșit, cu tot acest du-te-vino între sentință și recurs, între sfat și sfadă, pînă cînd vine moartea să închidă ea procesul, așa cum s-a și întîmplat. Cert e că părintele n-a murit de inimă rea, ci de febră malignă, o fi fost tifos, o fi fost lingoare ori alte friguri fără nume, sfîrșit banal într-un oraș cu atît de puține fîntîni cu apă bună de băut, și unde galicienii nu se sfîesc să-și umple butoaiele la jgheabul pentru cai, murind astfel pe nedrept provincialii. Fratele Miguel da Anunciacão a avut însă o fire atît de cumsecade încît, chiar după ce-a murit, a plătit răul cu binele și, dacă în viață făcuse opere caritabile, defunct săvîrșea minuni, prima a fost că i-a făcut de rîs pe doctorii care se temuseră că i se va strica trupul cu repeziciune, recomandînd de aceea o înmormîntare grabnică, dar iată că rămășițele pămîntești nu s-au stricat cum au zis ei, ci, dimpotrivă, au îmbălsămat trei zile biserica Nossa Senhora de Jesus, unde a fost expus, cu o mireasmă nespuse de suavă, nici n-a înțepenit cadavrul, ci toate mădulele se lăsau mișcate cu ușurință, de parc-ar fi fost viu.

Minuni secunde și terțe, dar de primă mînă, au fost miracolele propriu-zise, atît de însemnate și ilustre, că a alergat norodul din tot orașul ca să le vadă cu propriii săi ochi și să profite de ele, fiindcă se autentică precum că în numita biserică s-a dat vedere orbilor și șchiopilor picioare, și era atîta îmbulzeală, încît pe treptele pridvorului